

BOKREGENSIO

Färgstark 1500-tals-
historiaEva Mattsson, *Furstinnan*

(Bring to Life, 2018)

Ella Styf

Efter mer än 400 år kommer äntligen den allra första biografin över Katarina Jagellonica, gift med Johan III och drottning av Sverige från 1568. Hittills har hon i historiekällorna mest omnämnts som en mild och nåderik furstegenål och rikets första dän som alltid kommit på tal i samband med sin make, medan en självständig beskrivning av hennes eget liv har saknats. Nu har konst-historikern Eva Mattsson skrivit en både genomarbetad, vacker och intressant bok som fyller i luckor om sådant som vi tidigare inte kände till i fråga om svensk 1500-talshistoria, och där dessutom Katarinas person, liv, verk och relationer får en belysning.

Katarina Jagellonica föddes som femte barnet till den polske kungen Sigismund I och hans italienska hustru Bona. Hon växte upp i en miljö som präglades av både administrativ makt, välstånd och ett rikt kulturliv. Hennes far föreslog ett mätigt samväld som förutom Polen också omfattade Litauen, och genom äktenskapet med Bona och hennes rötter i ätten Sforza i norra Italien försäkrade han sig om goda relationer också därifrån. I Sverige var tiden däremot turbulent. Samtidigt som Gustav Vasa genomdrev sina skattelagar och kyrkopolitik på hemmaplan (något som bl a låg till grund för Nils Dackes bondeuppror) så hotades landets gränser i öst av Ryssland. Redan som 18-åring fick Johan följa med pappa Gustav för att leda försvaret på plats i Finland, och under tiden fick hans fyra år äldre halvbror Erik hålla strällningarna hemma i Sverige. Efter Gustav Vasas död kröntes Erik till kung, medan Johan redan tidigare hade utsetts till hertig av Finland. Med tiden växte brödernas rivalitet, och utan tillåtelse från Erik äktade Johan den 11 år äldre Katarina Jagellonica, för att med hennes familjs stöd kunna stärka sina maktförhållanden i det baltiska området. Katarina kom med hela sitt hov, omfattande flera hundra personer, och mängder av husgeråd, kläder, konstverk, skatter och mycket annat till Åbo, där hon och Johan bosatte sig. Men det dröjde inte länge förrän Erik XIV hämtade över dem till Sverige och satte dem i fängsligt förvar på Gripsholms slot, och där blev de kvar i hela fyra år, boende i först ett rum och sedan ännu ett, och där Katarina förlorde sitt första barn som dog av umbäranden. Under tiden tilltog Eriks förvirring, och när han bestämde sig för att frige Johan blev maktförhållanden ombytta. Snart var det i stället Erik och hans Karin Månsdotter med barn som fick sitta inspärade. Efter Eriks förgiftningsdöd blev sedan Johan krönt till Sveriges kung, och Katarina blev hans drottning.

Boken berättar inte bara om hur Katarina färdas med genorn alla dessa dramatiska skeenden (i sig värdiga ett shakespeare-drama), utan den gestaltar också hennes personlighet utifrån de vittnesbörd som finns om hennes intressen, färdigheter och religiösa tro. Johan III betraktas allmänt som Sverige främste renaässanskung, men utan Katarinas kunskaper, inflytande och kontakt med kontinenten skulle det inte mångt av de omfattande slottsbyggen och restaurationer som ägde rum under denna tid ha fått sina slutliga utformningar. Hon hade ingen reell makt eftersom hennes make var hennes förmyndare, men hennes påverkan var tydlig och lever kvar i arkitektur, trädgårdsodlingar, förtecknade donationer och även i den svenska motreformations som Johan III förkrippas med. Det har tagit författaren två år att skriva denna bok som kombinerar ett starkt kvinnoporträtt med en beskrivning av hur Sveriges historia har haft en både lång och gemensam historia med inte bara Finland utan också Polen och Litauen. Som ytterligare bonus finns här ett fantastiskt bildmaterial att ta del av. Ingen historiereintresserad borde missa denna bok!

Monica Danielsson framför Arnold Schönbergs Pierrot Lunaire tillsammans med musikerna Maria Ingemarsson Berg, Erika Sävström Engman, Christian Berg, Lovisa Stenberg och Robert Ek samt dirigenten Hans-Erik Holgersson. FOTO: TORE SJÖQVIST

På vandring i Okända landskap

Att ta del av festivalen NYTT är att för en stund stiga in i ett okänt landskap fyllt av spännande klanger och upplevelser. För andra året ger festivalen oss möjlighet att möta nutida musik i spännande lokaler.

LÄNET. Festivalen NYTT inleds i Transjö folkets hus. Lite ovilligt lämnar publiken den ljumma kvällen men väl på plats i den vackra salen är koncentrationen total hos både artister och åhörare. Arrangemanget är något av återvändardagar då några av Sveriges främsta musiker samlas för att bjuda på märklig och fantastisk musik.

– Vi håller alla på med nutida konstmusik och är upprixta i olika småländska grandungar, säger mezzosopranen och initiativtagaren Monica Danielsson.

Hon och slagverkaren Per Sjögren utgör Duo ego som inleder konserten med ett uruppförande av Kaj Dun-

Slagverkaren Per Sjögren och saxofonisten Jörgen Pettersson skapar fantastiska stämningar vid uruppförande av Thomas Liljeholms Lost Chrystals. FOTO: TORE SJÖQVIST

can Davids Elementary Gestures. Verket tar sin utgångspunkt i fem poplåtar. Men de är inte låta att hita. Musiken är gles. Tystnad omväxlar med rytmiska fragment medan rösterna snarast brukas som instrument.

Konserten är som en vandring genom en okänd skog med allt vad det innebär av vackra utsikter, mjuk mossa, besvärliga granplanteringar och genomblöta skor. Sällan eller aldrig är musikens syfte att vara vacker. Ändå innehåller musiken ofta enornt vackra parter. Men den låter oss inte vilja där utan bjuder lyssnaren på utflykter som utmanar både våra föreställningar om musik och instrumentens möjligheter.

Saxofonisten Jörgen Petterssons framförande av Karin Rehnqvists Psalm ur natten är som ett fritt flöde. Små melodiska teman återkommer inspirägda mellan stora språng i både

tonhöjd och kraft i ett verk som tycks söka efter gränserna för vad som är möjligt och där till sist också tystnaden spelas.

Nära tystnaden ligger också John Cages Five som framförs skikt och vackert på glas och just genom sin skörhet skapar en enorm koncentration.

Den första konserten avslutas med uruppförandet av Thomas Liljeholms Lost Chrystals tillägnat, och framfört av, slagverkaren Per Sjögren och saxofonisten Jörgen Pettersson. Per Sjögren spelar på tre olika "klangspel". Med olika material ger de helt skilda klanger och karaktärer och kontrasterar mot saxofonens mer flödande och ibland intensivt kraftfulla toner. Verket växlar mellan vilisamt och intensivt och tonar till sist ut i skitrasvävande glastoner.

Under festivalens andra dag framförs Arnold Schönbergs Pierrot Lunaire av Monica Danielsson och en

Liv Trulssons dans ger extra liv åt Karl-Birger Blomdahls Danssvit nr 2. FOTO: TORE SJÖQVIST

TORE SJÖQVIST